

Andrei PIPPIDI

MITURILE TRECUTULUI -

RĂSPÂNTIA PREZENTULUI*

La 22 noiembrie 1940, în ajunul aderării României la Axă, cancelarul Reichului îl primea pe generalul Antonescu. În cursul acelei convorbiri, generalul a prezentat programul noului regim revoluționar din România, declarând că "între ziua de ieri și cea de azi se ridică un zid impenetrabil" și acuzându-i pe cei care guvernaseră țara până la 6 septembrie 1940 că fuseseră susținuți din umbră de sovietici și evrei. Afirmății care nu țineau seama de alianța care exista încă între Germania și URSS și care ar fi putut fi ușor contrazise, date fiind, pe de-o parte, legile rasiale de la începutul anului 1938 și din vara 1940, pe de alta, anexarea Basarabiei și a nordului Bucovinei de către Uniunea Sovietică în ultimele zile din iunie 1940. Plădoaria lui Antonescu urmărea desigur să câștige favoarea Führerului pentru a recupera teritoriile pierdute (în primul rând Ardealul de Nord, obținut de Ungaria la 30 august).

Argumentele lui Antonescu

Cu această intenție, conducatorul român a recurs la o serie de argumente istorice, de felul celor următoare: "România are cel mai glorios trecut dintre toate popoarele care trăiesc în regiunea Dunării și a Balcanilor. Este cea mai veche națiune din această zonă și își găsește originea în vremea dinainte de Hristos când un imperiu întemeiat de romani se întindea peste Dunăre, Carpați și Nistru". Statul român este "un caz unic în istorie, deoarece o limbă și o administrație create ca rezultat al unei stăpîniri romane de 200 de ani au rămas mai mult sau mai puțin neschimbate până în ziua de astăzi. În cei 1800 de ani următori, și-a menținut limba, obiceiurile și același tip rasial ... Românii au fost cel dintâi popor care a ieșit din Evul Mediu cu o organizare politică. Vreme de cinci secole, ei au luptat împotriva rușilor și le-au oprit înaintarea la Dunăre". Rezistența contra tătarilor, pe Nistru, a durat și ea vreo trei-patru veacuri. Concluzia discursului era ca România își datorează hotarele

numai dovezilor de vitejie pe care le-a dat de 2000 de ani și că e gata să mai lupte încă 2000 de ani.

Ar mai fi poate de adăugat că acest discurs era foarte caracteristic pentru personalitatea lui Ion Antonescu. În 1919, fiind ofițer de stat major, viitorul dictator publicase o compilație istorică, cu titlul *Români, originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, pentru a demonstra arbitrilor echilibrului european, întruniți în Conferința de la Versailles, că granițele legitime ale României sunt acelea la care ea "aspiră neîntrerupt de mai bine de zece secole".

Cele două etape ale naționalismului

Citită astăzi, când românii trăiesc ora exercițiilor de introspecție, lecția de istorie pentru Hitler este de o fascinantă actualitate: într-o jumătate de veac, n-a îmbătrânit câtuși de puțin. Aceleași idei le-am cunoscut, aproape fără nici o deosebire, în manualele școlare ale altei generații și le putem chiar acum regăsi în paginile unor publicații din București. Mai mult, cartea lui Antonescu din 1919 a fost reeditată. Nostalgiciile celor două dictaturi formează în prezent o redutabilă coaliție.

În experiența oamenilor de vârsta mea, mitologia naționalistă a parcurs două etape: regimul comunist i-a dogmatizat excesele, pentru a-și apăra popularitatea, iar acum, recent, ea a fost reactivată. Pentru anii 1971-1977, istoricii au la dispoziție cartea neuitatului nostru prieten Vlad Georgescu, scrisă în secret până în ziua când descoperirea ei a dus la arestarea autorului. Asupra aceleiași perioade, ca și asupra deceniului următor, s-a aplecat un coleg de la Chișinău, Anatol Petrencu, a cărui cercetare este un model de severă probitate. Trebuie menționat de asemenea un studiu al profesorului Berr, de la München, cu privire la dependența reciprocă dintre știința istorică și politică în România de la 1945 la 1980.

Acest trecut mai determină încă viața multora dintre noi, care credem și azi ceea ce am crezut până în 1989, fie că suntem pentru sau contra dogmei. Dar situația s-a complicat: mai sunt alții ale căror repere s-au spulberat, pur și simplu, și intervin cei mai tineri care, dacă nu s-au hotărât încă să se expatrieze, caută noi direcții de orientare sau cer explicații.

Întrebările sunt cele mai vechi: cine sunt românii? au ei o misiune istorică? a cui este această țară? Tot vechi sunt și răspunsurile, deocamdată. Miturile istorice fac parte integrantă din cultura noastră politică, de altfel și din aceea a tuturor vecinilor noștri. De exemplu, identitatea națională ucrainiană a fost modelată de un celebru fals patriotic, apărut în 1846, *Istoriia Rusov*. Întrucât ne privește, locul de naștere al idealului nostru național modern este Transilvania, unde polemicile

purtate de iluminişti din Şcoala ardeleană au avut un ecou care nu s-a stins nici astăzi. În Moldova, în 1856, se publica un misterios fragment de cronică, tratând istoria românilor de-a lungul unui mileniu, de la 274 la 1290. Erudiţia cercetătorilor români a divulgat repede caracterul apocrif al textului şi l-a evacuat din memoria urmaşilor. Totuşi, continuitatea a rămas o temă istorică la care s-a revenit constant, în căutarea unei probe incontestabile.

De altminteri, când ne referim la "mituri" în istorie, avem în vedere atât fapte flagrant neadevărate, cât şi acele răspunsuri canonice la marile întrebări, ipoteze pentru demonstraţia cărora s-a cheltuit un prisos de emoţie întrucâtva impurificatoare.

O iluzie de siguranţă pe seama unor ţapi ispăşitori

Vorbind de naţionalism, trebuie precizat că el implică o atitudine pozitivă faţă de trecut şi de tradiţii care favorizează dezvoltarea unui simţ al responsabilităţii pentru toţi membrii comunităţii. Un asemenea tip de puternică identificare pare necesar în prima fază a societăţilor civile născându-se. În România, procesul de formare a societăţii civile a fost întrerupt de experienţele de extremă dreaptă şi de extremă stângă care au instituit, pentru o jumătate de secol, statul totalitar. Astăzi, o elită politică şi militară pe care noua putere s-a grăbit s-o înjghebeze din rămăşiţele vechii birocrăţii de partid – ceea ce include şi o parte a intelectualităţii – se orientează către statism. Majoritatea intelectualităţii, îndeosebi în centrele urbane mari, regă-sindu-şi cu întârziere funcţia de opoziţie, s-a angajat activ în edificarea societăţii civile. Şi una şi cealaltă din aceste tendinţe se asociază eventual cu naţionalismul, a cărui capacitate de a înmănuşia forţele sociale nu poate fi subestimată. Dar naţionalismul a putut altădată să zădărnicească eforturile de a construi o societate civilă, fiindcă oferă anxietăţii publice, care are nevoie să ştie hotarele păzite şi ordinea apărată, o iluzie de siguranţă pe seama unor ţapi ispăşitori. Încrederea în superioritatea unei culturi sau a unui grup etnic asupra altora este percepută dinafară ca bravadă insultătoare şi anulează, în interior, răspunderea individuală. Naţionalismul se fixează uneori asupra acelor morţi simbolici cărora le atribuie rolul de a personifica prin drama lor personală injustiţia îndurată de o naţiune întreagă. Este o formă de resentiment care dă naştere unor acuzaţii de trădare îndreptate în toate direcţiile: de exemplu, cultul postum fabricat pentru Antonescu şi, întrucâtva, spontan popular pentru Ceauşescu, ca expresie a frustrărilor unor învinşi de ieri şi de astăzi. Prin urmare, natura ambiguă a naţionalismului impune o analiză complexă şi o poziţie de compromis, mai degrabă decât reacţia de respingere, explicabilă, a celor care-l tratează ca pe o aberaţie nefastă. Cu atât mai mult, în împrejurările actuale, în care naţiunile, în fosta Uniune Sovietică şi în statele satelite, modelate artificial după arhetipul moscovit, sunt în

situația de a-și redefini identitatea, moștenirea culturală și relațiile cu vecinii. Care variantă a naționalismului va prevala în fiecare din aceste țări, dintre cele două – cea antidemocratică sau cea compatibilă cu democrația – este o problemă care depinde de câțiva factori ca ponderea și tipul de cultură al minorităților naționale, caracterul clasei politice locale, direcția și viteza transformărilor instituționale, competitivitatea partidelor și aptitudinea economiei de a-și schimba structurile și de a-și accelera ritmul.

Nepotrivii pentru rolul de "clasă de avangardă"

Reexaminarea miturilor trecutului nu este necesară numai pentru aprecierea șanselor naționalismului, ci și pentru a distinge între importanța reală a grupurilor sociale și prestigiul pe care li l-au conferit idealizările succesive, diferite ca vârstă și orientare. Lumea rurală a României de astăzi nu mai este ceea ce vedea prințesa Martha Bibescu, plimbându-se printre contemporani ai lui Aeneas: "Sunt mai vechi decât noi, cu mii de ani. Nu sunt sub noi, ci în altă parte și foarte departe, în străfundul vremurilor". Dar, în prezent ca și în trecut, țărâniea a rămas "oligarhică, endogamă și gerontocratică", în ciuda tonelor de minciuni turnate de propaganda comunistă pentru a cimenta o imagine mediatică a vieții noi la sate. Cel mult, s-a erodat morala tradițională, religioasă, a unei clase. Ideea că satul ar fi "tipul rezumativ, sinteza neamului, microcosmul națiunii" s-a consolidat după primul război mondial. Atunci când forța electorală a țărâniei s-a relevat brusc, la introducerea sufragiului universal, și când, din cauza înaltului nivel de urbanizare a minorităților naționale din noile provincii, proporția românilor în totalul de populație urbană a scăzut de la 74% la 59%. Al treilea motiv pentru identificarea țărâniei cu ethnos-ul ar putea fi originea rurală a intelectualității de după război care simțea nevoia unui statut simbolic.

Muncitorii români nu au avut nici coeziunea, nici educația politică din Polonia sau Cehia, au fost de fapt o masă superficial profesionalizată de rebuțiuri ale satelor, asupra cărora s-au înduioșat scriitori populiști de la începutul secolului, epoca în care industrializarea favoriza încă imigrația, importul de mână de lucru din străinătate. Ce sunt ei acum, nimeni n-a încercat vreodată să știe, deoarece, în timp ce numărul lor a crescut considerabil datorită programului de modernizare lansat de regim în 1948, profilul lor de clasă a dat ocazia unei deșănțate fantezii să se răspândească în literatura și presa comunistă. În ciuda unei masive îndoctrinări politice, ei s-au dovedit total nepotrivii pentru rolul de "clasă de avangardă" și refractari chiar la participarea, extrem de limitată și de formală, pe care o presupuneau "autoconducerea și autogestiunea" (sloganuri oficiale de la sfârșitul anilor '80).

Însușiri (incomode) ale statutului intelectualității

Cât privește intelectualitatea, cronic dispusă să împingă celelalte două clase într-o tăcere îndepărtată și într-un statut de juvenilitate ingenuă, ea are, prin originile sale, asemănătoare cu ale "intelighenției" rusești, tendința de a servi despotismul centralizator al statului. Totuși, reacționând ori de câte ori, din cauza priorităților impuse de dezvoltarea economică, era dată la o parte din centrul scenei, această intelectualitate a pretins să distribuie ea rolurile, în funcție de modelul de societate pe care îl propunea, și s-a străduit să transforme autoritatea ei morală în putere politică. Ea a fost activă în construirea discursului național atât în perioada 1840-1940, cât și de la 1965 la 1989. Promovarea socială a intelectualității este un fenomen databil între cele două războaie, când bugetul pentru educația superioară a crescut de la 10% la 16,2%, iar proporția studenților față de restul populației în anii '30 a atins cifra de 2,2%, un raport mai favorabil decât oriunde în Europa vremii. Aversul monedei îl reprezenta atunci crearea unui surplus care a alimentat mișcarea subversivă de extremă dreaptă. Pactizarea cu regimul comunist, văzută de sus, adică fără notabilele ei excepții, poate fi explicată prin aceeași dependență economică și morală de bugetul statului pe care, încă din 1913, Trotsky a recunoscut-o ca o trăsătură caracteristică a României și a tuturor țărilor "în curs de dezvoltare".

Identitatea istorică a românilor (cu o sobră măsură)

Dacă, deci, ne apropiem de miturile care au construit identitatea istorică a românilor, prilej pentru o evaluare a trecutului, cu sobră măsură, și a viitorului, cu luciditate, vom constata că toate tind să opună independența națională dominației străine, ca și cum românii s-ar fi definit întotdeauna prin raportul lor cu marile puteri. În primul rând, e vorba de **problema originilor**, unde accentul a fost pus alternativ pe genealogie, latină sau dacică, și pe familia culturală, bizantină. Dintre aceste interpretări, prima este cea mai veche, din secolul al XVII-lea, fiind și cea mai răspândită. ea canonizează istoria românilor ca pe o lungă luptă întru apărarea limbii și identității latine față de cuceritorii succesivi. Acest atașament care, prin opoziția față de realitățile înconjurătoare, poate părea secesionism local, nu e decât revendicarea privilegiului de a aparține centrului lumii. Ideea că dacii au constituit factorul de bază în geneza românilor a fost cultivată dintr-o înclinație romantică spre inocența primordială și spre vitalitatea "barbară", apoi exagerată de autohtonii cu intenția de a imprima luptei pentru independență un caracter ereditar pe cea mai lungă durată posibilă. Un rezultat neașteptat al acestor prejudecăți transformate în dogmă oficială a fost că, vizitându-l pe prietenul său Ceaușescu,

răposatul președinte al Mozambicului, Samora Machel, a comparat opresiunea colonială îndurată de propriul său popor cu tirania romană care i-a înrobit pe daci: într-adevăr, emfaza cu care erau evocate secolele II-III ar fi fost potrivită numai în cazul unei eliberări recente. Avocații Bizanțului, în schimb, au căutat în ortodoxie formula specifică a sufletului românesc. Nu e de prisos a adăuga că a fost și este încă, uneori, expresia unei neîncrederi în Occident și în valorile lui, inclusiv în democrație. Din perspectiva unei combinații de elemente ale variantelor dacică și bizantină, se afirmă insolent, împotriva evidenței științifice, că dacii ar fi fost monoteiști, ca și cum acești strămoși fabuloși ar fi intuit creștinismul cu un veac înainte de Hristos. O astfel de concepție pseudoistorică se asociază cu o propagandă furibundă în favoarea restaurării vechiului regim, într-o formă mult mai agresiv naționalistă decât în timpul vieții lui Ceaușescu.

Când trecutul rămâne o construcție estetică cu un anume scop

Se înțelege că miturile naționale se dezvoltă mai cu seamă pe terenul incertitudinilor. Prin urmare, decurgând din discuția în jurul originilor și căutând să-i consolideze concluzia, a apărut doctrina **continuității**. Tradiția prezenței neîntrerupte a populației daco-romane la nord de Dunăre în răstimpul celor zece veacuri obscure și-a făcut drum prin umaniștii bizantini și occidentali și n-a trezit nici o reacție de contestare decât la sfârșitul Secolului Luminilor, în contextul disputelor cu privire la prioritatea românilor sau a maghiarilor în Transilvania. După intervenția savantului austriac Robert Rössler, o sută de ani mai târziu, controversa a devenit obsedantă pentru naționalismele viscerale care se înfruntau în această regiune. Reciproca intoleranță, căreia stalinismul i-a impus vremelnice o surdină, a renăscut de când "istorizarea" vieții publice în România lui Ceaușescu a introdus ritualuri și monumente noi, jignitoare pentru susceptibilitatea învinșilor. Câtă vreme istoriografia își alege după plac materialele, trecutul rămâne o construcție estetică, destinată unui scop patriotic. Nu știu dacă publicarea *Scurtei istorii a Transilvaniei* la Budapesta în 1987 a folosit investigației Evului Mediu timpuriu în bazinul carpatic, dar sunt convins că ofensiva care i-a răspuns în presa de la București n-avea acest scop, nici mijloacele de a-l atinge. Analiza critică a acestor probleme are nevoie de date noi și de o mentalitate nouă. După ce am asistat la reconstituiri ale istoriei noastre, încrezătoare în puterile imaginației singure și disprețuind recursul la ceea ce au câștigat generațiile precedente de istorici români, despărțirea de ideile preconceptuate nu înseamnă a ceda primului entuziasm schismatic și iconoclast, ci asumarea unei jertfe. Căci n-avem voie să uităm recomandarea lui N. Iorga că "un adevăr corectat și întregit nu e mai slab, ci mai tare decât înainte de corectarea și întregirea sa".

Avatarurile unui mit istoric

Numele lui Iorga se leagă de formarea celui de-al treilea mit istoric, al **unității** românilor. Spre deosebire însă de epigonii săi, el înlătura hotărât anacronismele în reprezentarea marilor idei-forță, arătând că acestea nu se întâlnesc înainte de epoca modernă. Însăși preocuparea pentru acest subiect de cercetare apare în anii de pregătire pentru războiul care avea să dubleze teritoriul și populația României. Era firesc ca după 1918 tema să fie reluată cu o evidentă intenție de a demonstra justificarea istorică a Unirii. În momentul când opera a douăzeci de ani a fost zădărnicită și mutilată, discursul asupra unității naționale a căpătat iarăși intensitate, îndeosebi prin exemplul lui Gheorghe Brătianu. Aceasta se întâmpla în același timp în care, în Franța înfrântă, alți istorici examinau temeiurile de stabilitate ale societății franceze, structura ei materială și conștiința sa colectivă. Un nou sistem politic va fi impus brutal de trupele sovietice, odată cu noile granițe, în afara cărora au rămas peste 50000 km² cu o populație de peste două milioane de români. Dacă imnul național din 1953 declara că "înfrățit fi-va veșnic al nostru popor / cu poporul sovietic eliberator", Basarabia și Bucovina de Nord nu puteau fi decât provincii ocupate de armata română în 1918 și 1941. La anexarea lor de către URSS în 1940 se făcea doar aluzie printr-o vagă formulă diplomatică. Încurajarea reacțiilor de frustrare ale românilor a făcut parte, din 1968, atât din strategia externă a lui Ceaușescu, orientată spre dobândirea autonomiei față de Kremlin, cât și din cea internă, pentru crearea unei diversiuni naționaliste ca supapă de siguranță. În 1975, când un anumit narcisism istoric abia începea, Ceaușescu a proclamat că "alcătuirea statului românesc național unitar" a fost "rodul luptei neobosite duse de cele mai înaintate forțe ale societății, de masele largi populare pentru unire, produsul legic al dezvoltării istorice, sociale și naționale a poporului român". Era semnul ca istoricii să se apuce de treabă, ceea ce s-a făcut cu atât mai ușor cu cât întreg materialul era adunat de predecesorii lor, criticați acum pentru moderația afirmațiilor lor, pe când odinioară fuseseră cenzurați pentru naționalism.

Locuri comune ale mitologiei naționale

Aceste mituri tradiționale, deși reeditate și actualizate, împărtășesc un caracter defensiv. În gândirea politică românească revine adesea teoretizarea modestiei ostentative, expresie a atașamentului față de *status quo*. Dar alt loc comun al mitologiei naționale susține că întreaga noastră rezistență față de expansiunea otomană a avut numai sensul de a apăra creștinătatea, cruțând astfel Occidentul de dezastre. O spun poeții, de la Eminescu la Goga. Declarații patetice în acest sens, nu sunt greu de găsit în corespondența domnilor Moldovei și Țării Românești, dar Papa, Veneția și Habsburgii le-au primit cu scepticism. De altfel, funcția de "antemurale" era în același timp revendicată și de poloni și de unguri.

O variantă a acestui mod de integrare în Europa o reprezintă formula: "lupta românilor din Regat și afară din Regat a fost, este și va fi, alături de Occidentul cult, în contra aspirațiilor cotropitoare ale Răsăritului încă incult". Cuvintele îi aparțin unui prim ministru liberal în 1890. "O stâncă în marea slavă înconjurătoare", răspunde un ecou din 1941, în *Berliner Boersenzeitung*, sub semnătura generalului Antonescu. De aici decurge că rarele sfidări belicoase au fost totdeauna provocate de amputări teritoriale, ca cele suferite din partea Rusiei în 1878 și 1940, și că ele exprimă paradoxal un tropism către Vest, determinat de absența Transilvaniei.

În aceste condiții, au fost capabili gânditorii români de un mesianism comparabil, de exemplu, cu al polonilor ?. Un optimism profetic, inepuizabil în proiecte, a însuflețit generația de la 1848. Când Emil Cioran se lamenta că românii riscă să rămână blocați într-un provincialism fără glorie, speculațiile sale frenetice asupra *Volksgeist*-ului constatau tocmai declinul febrei ideologice. Într-o carte fascinantă, ca talent literar și ca inadecvare la realitate, acest Drieu la Rochelle român a crezut că face procesul pasivității de tip bizantin, pe când, de fapt, lansa un apel elocvent pentru distrugerea democrației. Antiistorismul lui are o cutezanță oarbă: încredințat că societatea românească trebuie să facă un salt înainte, tânărul filosof admira exaltat experiența nazistă și pe cea sovietică, chemând din toate puterile acea "revolucion de las masas" care-i dădea lui Ortega y Gasset un fior de greață. A face din București noul Constantinopol era în 1937 ambiția naționalismului radical, care se definea prin opoziție cu cel tradițional, conservator.

"Vina dominațiilor străine"

La prietenul lui Cioran, Mircea Eliade, ideea că "românii au trăit o mie de ani de subistorie" revine în mod mai subtil. În diverse locuri din opera sa stufoasă, atât literară cât și teoretică apare "teroarea istoriei", față de care românii ar fi căutat un refugiu în timpul mitic, în mentalitatea arhaică. Acest refuz al mișcării, acest "somm" milenar sugera chiar o explicație pentru pasivitatea cu care poporul suporta dictatura comunistă. Era un fel de a sustrage fenomenul istoric acelei condiții de eficiență ("Wirksamlichkeit") pe care o contestase și Lucian Blaga.

În ce-l privește pe autorul *Trilogiei culturii*, el era de mult convins că, din cauza loviturilor soartei, neamul românesc s-a retras în țărânia lui, boicotând istoria. Ajungem astfel la alte conflicte majore ale existenței noastre istorice: opoziția dintre sat și oraș, divorțul dintre fond și forme etc. Deci, ultimul mit istoric născut înainte de instaurarea regimului comunist justifică însăși ieșirea din cadrul istoriei. Ceea ce are el în comun cu cele precedente este că aruncă vina tot asupra dominațiilor străine: romani, turci, ruși – la care s-ar putea adăuga, ca subexploata-

tori locali, grecii și evreii. De ce ne-ar mai surprinde astăzi reacția așa de obișnuită: "România a fost neîncetat victima străinilor" ? Totul se petrece ca și cum românii ar oscila între două atitudini: mărturisirea unei pasivități care, când nu provoacă remușcări, devine imobilism programatic, sau o risipă de energie intelectuală pentru a transfigura trecutul, atribuindu-i o capacitate legendară de inițiativă.

Eludarea tensiunii sociale

Aceeași neputință de a-și admite slăbiciunea, greșelile și eșecurile s-a menținut în timpul totalitarismului. Ruptura radicală cu epoca dinainte de război era impusă violent din afară, deci respinsă *in petto* de adepții unei viitoare "restaurații". Noi n-am observat că, în ultimii 40 de ani, strategia uitării și-a făcut efectul și n-am luat în serios apariția unor mituri istorice noi. Acestea ar fi invenția unui străvechi republicanism, toposul din perioada stalinistă potrivit căruia "feudalii" și-au trădat patria, pe când țărănimea a apărât-o singură împotriva cuceritorului otoman, și, în vremea dictaturii lui Ceaușescu, imaginea unei societăți monolitice – popor și magnați, strâns uniți în jurul conducătorului iubit, fie că acesta era un rege dac sau un prinț medieval. În interval, lupta de clasă fusese eliminată. Răscoalele țărănești care erau, prin anii '50, marile evenimente ale istoriei românești premoderne au dispărut încetul cu încetul, pentru a nu da ideea că o tensiune socială s-ar putea rezolva brusc și brutal. De la un contraproiect de trecut s-a ajuns la o confiscare a miturilor tradiționale. Originile Partidului Comunist se confundau cu ale națiunii, deci intrarea în muzeul consacrat salvării acestui partid era stăjuită de figurile tutelare ale lui Traian și Decebal. Alt muzeu, cel militar, unde, în ultimul deceniu, a fost principalul atelier de falsificare istoriografică, sub supravegherea fratelui Comandantului Suprem, este înconjurat de efigii de voievozi, ecvestre și pedestre, cu un efect grotesc.

Întrebarea este ce se va întâmpla acum cu miturile mai vechi și mai noi. Demistificarea istoriei noastre este o întreprindere anevoioasă și delicată. Ea întâmpină rezistențe care s-au manifestat fără întârziere. Nu e vorba numai de idealizarea secolelor trecute, așa de ușor de simplificat, ci de relația personală, emoțională, a unor compatrioți ai noștri cu memoria lor și a părinților lor. Ce vom pune în locul structurilor ideale pe care se bazează cultura noastră politică ? Ce simplu ar fi să renunțăm odată la liturgia istorică, la nesfârșitul șir de comemorări, la mania de a înnobila tot prin vechime ! Cu cât ar fi mai bine ca omul să fie mic sau mare pe măsura transpunerii în faptă a conștiinței menirii sale proprii. Iar poporul român va fi mare sau mic ca o sumă a activității și responsabilității fiecăruia dintre noi. Nu cred însă că se poate: prea adânc ni s-au sădit în minte și în suflet acei strămoși la ale căror silințe se adaugă munca noastră. Atunci, cel puțin, să nu mai căutam o

glorie deșartă în exagerarea meritelor lor, ci să dăm confruntării cu ei sensul întrebării neliniștite dacă ne-am făcut toată datoria.

Puterea comunistă a prejudiciat enorm istoriografia românească, prin suprimarea libertății de expresie și prin exilul impus multor istorici. Cum spunea Arnaldo Momigliano despre Italia fascistă, "siamo diventati tutti più stupidi". Se pune problema de a relua temele lăsate în suspensie, de a reînnoa tradițiile istoriografice, de a transplanta exemplul unor școli istorice străine care au cunoscut crize similare. Aici va fi vorba, probabil, de Meinecke și de Gerhard Ritter. Ca și în Germania după nazism, cetățeanul obișnuit are tendința de a evita răspunderile și sentimentele de culpabilitate și de a-și șterge din conștiință istoria recentă. De aceea, va fi nevoie de o intensificare a cercetărilor asupra secolului pe care-l lăsăm în urmă.

Secolul care doare și pe care se cuvine să-l cercetăm

Revitalizarea miturilor trecutului ne îngăduie să înțelegem că direcția activității noastre viitoare depinde încă de o decizie politică. Nu ne e indiferent care va fi înfățișarea puterii de mâine în România. Dacă vom găsi în ea oglindirea aspirațiilor care au îndreptățit sacrificiul din decembrie 1989, vom scrie o istorie fără resentimente pasionale și fără rutine ideologice. Dacă nu, atâta timp cât se va prelungi inerția vechilor structuri, ne vom simți datori să reabilităm un adevăr deformat, ciuntit sau interzis. Poate să fie un drum mai lung decât acela parcurs de osemintele lui Frederic al II-lea de la Hechingen la Potsdam. Trebuie să ne obișnuim cu gândul că "a te îndeletnici cu istoria presupune convingerea că năzuiești spre ceva imposibil și totuși necesar și de extremă importanță". Hermann Hesse, pe care l-am citat, adăuga: "A te îndeletnici cu istoria înseamnă a te lăsa în seama haosului și a-ți păstra totuși credința în ordine și sens. Este o misiune foarte serioasă ... și probabil una tragică".

* Textul acestui articol a fost preluat, cu permisiunea autorului, din revista "22", anul III, nr.8 (109), din 28 februarie – 5 martie 1992, p.6-7.